

Валентина КОСТИНА

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського
національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ІНКЛЮЗІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ, ДОСЯГНЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

Освітній простір закладів вищої освіти педагогічного спрямування є провідним осередком забезпечення якості впровадження інклюзивного підходу в освітнє середовище, бо створює умови для підготовки майбутніх фахівців, які мають реалізовувати його у власній майбутній професійній діяльності на всіх рівнях освіти, починаючи від дошкільної до професійно-технічної та вищої, а також охоплюючи і позашкільну (різноманітні творчі соціалізуючі осередки студій, клубів, гуртків тощо). Особливої уваги в контексті запровадження соціальної інклюзії заслуговує проблема підготовки фахівців підтримуючих професій та спеціально-педагогічного напрямку (соціальні педагоги, психологи, асистенти вчителя та дитини, дефектологи, логопеди тощо).

Слід зазначити, що в сучасних умовах є вже багато цікавих практик, що свідчать про накопичення у вітчизняному просторі досвіду впровадження інклюзивного підходу для забезпечення найкращих умов та рівних можливостей для навчання та розвитку всіх здобувачів освіти в просторі вищого закладу освіти, але з'явилося і багато нових додаткових складних питань, які цьому перешкоджають та безумовно потребують свого вирішення.

Спираючись на зміст нормативних документів (Саламанська декларація 1994 [4], Закони України «Про освіту» (2017) [2], Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [3], «Про вищу освіту» (2014) [1] та ін.) безбар'єрність має бути забезпеченою в просторі закладів вищої освіти, як основа для створення інклюзивного освітнього середовища. Зараз важливою умовою акредитації освітньої програми є створення універсального дизайну приміщень та

пристосування будівель для комфортного навчання всіх здобувачів, але поняття безбар'єрності в інклюзивному просторі має стосуватися і багатьох інших, на перший погляд не таких наявних аспектів як-то: відсутність будь-якого дискомфорту у доступності навчального контенту (форма шрифтів, наявність додаткових технічних засобів підтримки); володіння викладачами методиками гендерно-чутливого навчання та створення умов для поступового поширення цих принципів у студентському середовищі; утворення в середовищі закладів вищої освіти певних підтримуючих кіл та груп взаємодопомоги та розвитку; підготовка майбутніх вчителів, вихователів, фахівців підтримуючих професій до необхідності здійснення освітніх впливів на засадах соціально-емоційного підходу шляхом створення саме такого підтримуючого навчання та виховання. Тоді, професіоналізуючись у такому середовищі, майбутні фахівці формують у себе так звані м'які навички, що їм будуть дуже важливими у подальшому професійному середовищі для забезпечення умов впровадження соціальної інклюзії, коли ми маємо організувати якісну взаємодію дітей, які мають особливі освітні потреби з дітьми, які їх не мають.

Аналізуючи багаторічний досвід професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С.Сковороди за освітньою програмою «Соціальна педагогіка» дійшли висновку, що більшості здобувачів освіти під час практики дуже важко налагодити продуктивну взаємодію саме з дітьми з ООП, особливо тим, хто не мав попереднього волонтерського досвіду роботи з такою категорією дітей та їхнім оточенням, тому важливим освітнім компонентами, що забезпечує цей напрям практичної підготовки є відповідна Виробнича практика на підприємствах на 3 та 4 курсах. Спочатку здобувачі освіти ознайомлюються з роботою соціального педагога та вихователів у спеціальному закладі освіти, засвоюючи арсенал методів корекційно-реабілітаційного впливу та набуваючи ефективних навичок взаємодії з дітьми з ООП, а потім на 4 курсі вже можуть опанувати та практикуватися в організації соціально-виховної взаємодії у закладах загальної середньої освіти з використанням інклюзивного компоненту.

Постійною базою для ознайомлення здобувачів освіти з проблемами, що можуть виникати у дітей та молоді з ООП є Комунальний заклад «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради), що, маючи потужний професійний потенціал для корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з ООП, створює найкращі умови для ознайомлення майбутніх фахівців соціальної галузі з роботою з відповідним контингентом. Цей досвід потім надає їм можливість, у разі роботи у закладах загальної середньої освіти, розуміючи проблеми та потреби таких здобувачів освіти, краще вибудувати шляхи для їхньої підтримуючої спільної взаємодії з дітьми з ООП та без ООП під час організації навчання на засадах інклюзії.

Кожен заклад вищої освіти має власну історію і власні традиції. Однією з них у нашому закладі освіти є підтримка дітей та молоді з ООП. З 2017 року в нашому університеті на базі кафедри спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти функціонує окрема структура – Загальноуніверситетський навчально-методичний інклюзивний центр, який згодом було трансформовано в Центр інклюзивної освіти, керівником якого є доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології – Олена Семенівна Казачінер. Метою центру було створення системи комплексного супроводу навчання та навчально-реабілітаційних умов, які спрямовано на забезпечення цілісного розвитку, творчої самореалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами.

Фахівці центру, працюючи на засадах диференційованого підходу, розробляють індивідуальні навчально-реабілітаційні програми відповідно до нозології (на основі підбору оптимальних форм, методів і засобів навчання), забезпечуючи комплексний супровід для здобувачів освіти з ООП, що передбачає їхню поетапну адаптацію до навчального процесу в університеті.

Фахівці Центру інклюзивної освіти також консультують працівників деканатів, завідувачів кафедр, кураторів, викладачів з питань кваліфікованого планування, організації та моніторингу навчально-реабілітаційної роботи з молоддю з особливими освітніми потребами. В умовах дистанційного навчання

центр проводить активну інформаційно-просвітницьку роботу зі здобувачами вищої освіти з метою поширення ідей соціальної інклюзії та забезпечення підвищення професійної готовності фахівців соціальної галузі до роботи в умовах соціальної інклюзії.

Отже, в сучасних умовах заклади вищої освіти педагогічної спрямованості, як важливі осередки фахової підготовки, що готують майбутніх фахівців для роботи в інклюзивному освітньому середовищі, мають окрім загальної фахової спрямованості забезпечувати їхню підготовку до ефективної взаємодії з дітьми та молоддю з ООП з метою створення найкращих умов для їхньої соціальної інклюзії.

Перспективний напрямом подальшої роботи з запровадження соціальної інклюзії вбачаємо в розробці та впровадженні соціальних проєктів та програм для розвитку навичок соціально-емоційного навчання у майбутніх фахівців соціальної сфери, як важливої основи для побудови освітнього процесу на засадах рівності, толерантності та забезпечення прав усіх учасників освітнього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про вищу освіту : Закон України від 28.12.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.05.2024).
2. Про освіту : Закон України від 27.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://www.rada.gov.ua/en/news/News/149413.html>](<https://www.rada.gov.ua/en/news/News/149413.html>) (дата звернення: 12.05.2024).
3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 13.07.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984> (дата звернення: 12.05.2024).
4. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість : Декларація ЮНЕСКО від 10.06.1994 р. № 995_001-94. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_001-94#Text (дата звернення: 20.04.2024).